

Jenny Erpenbeck

Een handvol sneeuw

Vertaald uit het Duits door Elly Schippers

Een handvol sneeuw

Jenny Erpenbeck

Een handvol sneeuw

Vertaald uit het Duits door Elly Schippers

*Deze uitgave is mede tot stand gekomen door een bijdrage van
het Goethe Institut*

Eerste druk februari 2014

Derde druk augustus 2015

Oorspronkelijke titel en uitgave *Aller Tage Abend*

© 2012 Albrecht Knaus Verlag, een imprint van

Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Duitsland

© 2014 Nederlandse vertaling Elly Schippers | Uitgeverij Van Gennepe

Nieuwezijds Voorburgwal 330, 1012 RW Amsterdam

Ontwerp omslag Léon Groen

Beeld omslag Cold Bird © Bodhi Hill | Thinkstock

Auteursfoto © Katharina Behling

Drukwerk Bariet, Steenwijk

ISBN 978 94 6164 177 9 | NUR 302

www.uitgeverijvangennep.nl

Voor Wolfgang

Afgelopen zomer zijn we nog
van hier naar Mariënbad gegaan.
En nu, waar gaan we nu heen?

[W.G. Sebald in *Austerlitz*]

Eerste boek

De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, had haar grootmoeder aan de rand van het graf tegen haar gezegd. Maar dat klopte niet, want de Heer had veel meer genomen dan er was – ook alles wat er van het kind had kunnen worden lag nu daarbeneden en kwam onder de aarde. Drie handen vol en het kleine meisje dat met de schooltas op haar rug het huis uit rent, lag onder de aarde, de schooltas wipt op en neer terwijl ze zich steeds verder verwijderd; drie handen vol aarde en daar lag de tienjarige die met bleke vingers pianospeelt; drie handen vol en de halfvolwassene naar wie de mannen omkijken omdat haar haar koperrood glanst, werd bedolven; drie keer aarde gooien en ook de volwassen vrouw die haar, als ze zelf trager geworden zou zijn, werk uit handen genomen zou hebben met de woorden: ach, moeder, ook die werd langzaam gesmoord door de aarde die in haar mond viel. Onder drie handen vol aarde lag daar een oude vrouw in het graf, een vrouw die zelf al trager begon te worden en tegen wie een andere jonge vrouw of een zoon af en toe gezegd zou hebben: ach, moeder, ook die wachtte tot er aarde op haar werd gegooid en het graf weer helemaal vol zou zijn, een beetje voller dan vol, want het lichaam maakt dat de heuvel boven het graf zich welft, ook al ligt het zo diep dat je het niet meer ziet. Boven een baby die plotseling gestorven is, welft de heuvel zich vrijwel niet. Maar eigenlijk zou de heuvel

zo reusachtig moeten zijn als de Alpen. Dat denkt ze, hoewel ze de Alpen nog nooit met eigen ogen heeft gezien.

Ze zit op het voetenbankje waarop ze als kind altijd zat als haar grootmoeder haar verhalen vertelde. Dat voetenbankje was het enige wat ze van haar grootmoeder voor haar eigen huishouden had willen hebben. Ze zit in de gang op het voetenbankje, leunt met gesloten ogen tegen de muur en raakt het eten en drinken dat een vriendin voor haar heeft neergezet niet aan. Zeven dagen zal ze zo blijven zitten. Haar man heeft geprobeerd haar overeind te trekken, maar het lukte niet omdat ze zich verzette. Toen de deur achter hem in het slot viel, was ze opgelucht. Afgelopen vrijdag had haar grootmoeder het slapende meisje nog over haar hoofd geaaid en haar mijn *maidale* genoemd. Zijzelf had door de geboorte van het kind haar grootmoeder veranderd in een overgrootmoeder en haar moeder in een grootmoeder, maar nu waren al die veranderingen al weer ongedaan gemaakt. Eergisteren had haar moeder, die op dat moment nog grootmoeder genoemd kon worden, een wollen omslagdoek voor haar meegebracht voor als ze op koude dagen met de baby in het park ging wandelen. Haar man had 's nachts tegen haar geschreeuwd dat ze iets moest doen. Maar ze wist niet wat je in zo'n situatie moest doen. Na zijn geschreeuw en na de paar minuten die nacht waarin ze niet wist wat ze moest doen, na dat ene moment waarop ook haar man niet wist wat hij moest doen, had hij geen woord meer tegen haar gezegd. In haar wanhoop was ze naar haar moeder gerend, die nu geen grootmoeder meer was, haar moeder had gezegd dat ze weer naar huis moest gaan en daar op haar moest wachten, zij zou de mensen sturen. Terwijl haar man in de woonkamer heen en weer liep, had ze het kind niet meer durven aanraken. Ze had alle emmers die met water

gevuld waren naar buiten gebracht en leeggegooid, ze had een laken voor de spiegel in de gang gehangen, ze had de ramen van de kinderkamer naar buiten toe opengezet en was toen naast de wieg gaan zitten. Door die handgrepen had ze zich het deel van het leven herinnerd dat voor mensen hanteerbaar was. Maar wat nog geen uur geleden bij haar in huis was gebeurd, daar kreeg geen mensenhand greep op.

Zo was het ook gegaan bij de geboorte van het kind, nog geen acht maanden geleden. Na een nacht, een dag en nog een nacht waarin het kind maar niet kwam, had ze willen sterven. Zo ver had ze zich in die uren verwijderd van het leven: van haar man, die buiten wachtte, van haar moeder, die in een hoek van de kamer op een stoel zat, van de vroedvrouw, die met kommen water en doeken in de weer was, en ook allang van het kind, dat zogenaamd in haar buik zat, maar onzichtbaar was blijven steken. De ochtend na de bevalling zag ze vanuit haar bed hoe iedereen gewoon deed wat hij moest doen: haar moeder, die nu in een grootmoeder was veranderd, ontving een vriendin die kwam feliciteren, de in een overgrootmoeder veranderde grootmoeder bracht de kraamkameramuletten met Psalm 21 en versgebakken taart, en haar man was naar het café gegaan om op de gezondheid van het kind te drinken. Zelf hield ze het kind in haar armen, en het kind droeg de kleertjes die zij, haar moeder en haar grootmoeder in de maanden voor de bevalling hadden geborduurd.

Ook voor wat er nu was gebeurd bestonden regels. De mensen waren bij zonsopgang gekomen, hadden het kind uit de wieg gepakt, in een doek gewikkeld en op een grote draagbaar gelegd. Het bundeltje was zo licht en klein dat een van hen het moest

vasthouden toen ze de trap afliepen, anders was het er afgerold. *Zai moichl oen fal mir maine trep nit aroenter.* Wees zo goed. Ze wist dat het kind nog dezelfde dag onder de grond moest liggen.

Nu zit ze op het houten voetenbankje dat ze van haar grootmoeder voor haar huwelijk heeft gekregen, ze zit daar met gesloten ogen zoals ze anderen in tijden van rouw heeft zien zitten. Soms was zij het die de rouwenden eten bracht, nu heeft een vriendin voor háár voeten schalen met eten neergezet. Zoals ze gisternacht al het water in huis heeft weggegooid omdat ze zeggen dat de engel des doods er zijn zwaard in afspoelt, zoals ze de spiegel heeft afgedekt en het raam heeft opengezet omdat ze dat anderen heeft zien doen, maar ook omdat de ziel van het kind dan niet zou terugkeren maar voor altijd zou wegvliegen, zo zal ze nu zeven dagen blijven zitten omdat ze anderen zo heeft zien zitten, maar ook omdat ze niet zou weten waar ze heen moest nu ze niet meer op die onmenselijke plaats wil komen die de kamer van het kind de afgelopen nacht was. De gebruiken van de mensen zijn als loopplanken naar het onmenselijke, denkt ze, grijpbare constructies waaraan een schipbreukeling zich zo mogelijk weer zou kunnen optrekken. Wat zou het mooi zijn, denkt ze, als het toeval regeerde en niet een God.

De oorzaak zou toch geweest kunnen zijn dat de deken te dik was. Dat het kind op de rug sliep. Dat het zich heeft verslikt. Dat het ziek was zonder dat iemand het wist. Dat het geschreeuw van het kind door de deuren haast niet te horen was. In de kamer van het kind hoort ze nu de voetstappen van haar moeder en zonder te kijken weet ze wat die daar doet: ze pakt de dekens en kussens uit de wieg en haalt het beddengoed af, ze trekt de hemel van het houten frame en schuift de wieg aan de kant. Met haar armen

vol wasgoed komt ze de kamer uit, loopt langs haar dochter, die nog steeds met gesloten ogen op het voetenbankje zit, en brengt alles naar de bijkeuken beneden. Dat ze te jong was om te weten wat ze moest doen. Dat haar moeder nooit met haar over die dingen heeft gepraat. Dat ook haar man niet wist wat hij moest doen. Dat ze eigenlijk altijd helemaal alleen was met het kind, met dat wezentje dat in leven gehouden moest worden. Dat niemand haar van tevoren heeft verteld dat het leven niet werkt als een machine. Haar moeder komt terug. Ze haalt in het voorbijgaan het laken van de spiegel in de gang, vouwt het op en brengt het naar de kamer van het kind. Ze legt het helemaal onder in de koffer die ze speciaal daarvoor heeft meegebracht, dan pakt ze de spullen van het kind uit de la van de commode en doet ze bij het laken in de koffer. In de maanden voor de bevalling hebben zij, de zwangere, haar moeder en haar grootmoeder die jasjes, jurkjes en mutsjes genaaid, geborduurd en gebreid. Haar moeder duwt de lege la nu dicht. Boven op de commode ligt het speeltje met de zilveren belletjes. Als ze het pakt, rinkelen de belletjes. Gisteren, toen de dochter zelf nog een moeder was en met haar kind speelde, rinkelden ze ook. Het gerinkel is in de 24 uur die sindsdien zijn verstreken niet van klank veranderd. Haar moeder legt het speeltje nu helemaal boven in de koffer, dan doet ze de koffer dicht en tilt hem op, ze komt de kamer uit, loopt met de koffer langs haar dochter in de gang en brengt hem naar de kelder. Maar misschien was het toch omdat het kind nog niet was gedoopt en het huwelijk van de ouders maar een zogenaamd *burgerlijk noodhuwelijk* was. Volgens joods gebruik hebben ze het vandaag begraven en volgens joods gebruik zal ze nu zeven dagen op het voetenbankje zitten, maar haar man praat niet tegen haar. Hij zit nu vast in de kerk te bidden voor de ziel van het kind. Waar kan de ziel van het kind nu heen? Naar het vagevuur, het

paradijs of de hel? Of was het kind, zoals sommigen zeggen, een van de kinderen die maar weinig tijd nodig hebben om iets uit een ander leven, waar de ouders geen weet van hebben, tot een goed einde te brengen en die daarom zo snel terugkeren naar waar ze vandaan zijn gekomen? Haar moeder komt terug, gaat de kamer van het kind binnen en doet de ramen dicht. Misschien was er na dit leven toch gewoon niets. Het is heel stil geworden in huis. Dat had ze eigenlijk nog het liefst.

Als het donker wordt, beginnen haar borsten hard te worden en pijn te doen. Ze heeft nog melk, melk voor een kind dat onder de grond ligt. Het liefst wil ze creperen aan wat ze nu te veel heeft. Terwijl het kind nog naar adem snakke en blauw aanliep, had ze in gedachten al haar tijd van leven aan het kind geschonken, ze had het met de God van haar vaders op een akkoordje willen gooien en haar leven willen ruilen voor het leven dat uit haar was gekomen. Maar die God, als hij al bestond, had het geschenk niet aangenomen. Ze leefde. Nu schiet haar weer te binnen dat ze van haar grootmoeder na haar bruiloft nooit meer mee mocht naar haar grootvader. Pas toen het kind er was en ze het hem per se wilde laten zien, hoorde ze dat haar grootvader op de dag dat zij, zijn kleindochter, met die goj trouwde, voor de levende bruid de dodenwake had gehouden en ondanks zijn zwakke toestand zeven dagen lang op zijn bed had gezeten. Van boven, vanuit de hemel van haar grootvader gezien, had ook zij dus de grens tussen leven en dood al overschreden en bezat ze niets meer wat ze die God in ruil had kunnen bieden. Als het nacht wordt, schuift ze de schalen met eten opzij en gaat ze naast het voetenbankje liggen. Ze hoort niet wanneer haar moeder gaat slapen. Ze hoort ook niet wanneer haar man thuiskomt. Ergens in die nacht is het

precies 24 uur geleden dat er in een kleine Galicische stad op 50.08333 graden noorderbreedte en 25.15000 graden oosterlengte plotseling een baby stierf.

2

Een oude man ligt in een donker huisje in bed en zwijgt. Hij ligt daar al lang, dag in dag uit, hij weet dat de mensen zeggen dat hij op sterven ligt, maar terwijl het sterven voor sommigen een klein voorvertrek is, waarvan ze met één stap, één sprong de andere kant bereiken, is het bij hem een enorme ruimte, waar hij gewoon niet doorheen weet te komen, misschien omdat hij al te zwak is.

Naast hem zit zijn vrouw, ze zit er al een hele tijd zonder iets te zeggen, buiten is het intussen alweer donker. De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, zegt ze ten slotte.

Het afgelopen voorjaar had zijn vrouw vaak naast hem zitten breien, en hoewel zijn ogen niet meer de beste waren, had hij gezien dat de spullen die ze maakte heel klein waren. Op een dag had ze van de voorraden waar ze de hele week mee hadden moeten doen een taart gebakken en was ze de deur uitgegaan. Die week had er op sabbat geen ei in de soep gezeten. Hij had haar niets hoeven vragen, zij had hem niets hoeven uitleggen.

Vanmorgen vroeg, toen het nog donker was en hij nog half sliep, hoorde hij zijn vrouw en zijn dochter in de kamer fluisteren, 's middags ging zijn vrouw de deur uit en pas bij het vallen van de duisternis kwam ze terug, ze ging naast hem zitten, zweeg lang en zei ten slotte: De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen.

Op de bruiloft van hun kleindochter waren de twee oude mensen niet uitgenodigd. Op de dag dat zijn kleindochter met een goj trouwde, was de oude man in zijn bed overeind gekomen en zeven dagen blijven zitten om voor de levende bruid de dodenwake te houden, wat anders alleen gebruikelijk was als er iemand stierf.

Nu zit zijn vrouw naast hem, haar oude, bedlegerig geworden man, en ze schudt zwijgend haar hoofd. God mag weten wat ons maidele bezielde heeft om haar meisje met een goj te laten trouwen, zegt de oude man.

3

Ze pakt de dekens en kussens uit de wieg en haalt het beddengoed af, ze trekt de hemel van het houten frame en schuift de wieg aan de kant. Het onheil was jaren geleden al begonnen, toen haar dochter zelf nog een baby was. Zodra ze het lawaai buiten hoorden, had haar man de kinderjuffrouw met het kind naar de kinderkamer boven gestuurd en gezegd dat ze de deur moest vergrendelen, in geen geval open mocht doen als er werd geklopt en de blinden goed moest sluiten. Daarna waren ze beneden van het ene raam naar het andere gelopen om te kijken wat er aan de hand was: in de omliggende straten en op het plein voor het huis leken zich mensen te verzamelen, sommigen renden, anderen schreeuwden, maar wat ze schreeuwden was niet te verstaan. Voordat zij en haar man de kans hadden gehad ook beneden de blinden te sluiten, werd het huis al getroffen door de eerste stenen. Haar man had proberen te zien wie de stenen gooide en hij had Andrej herkend. Andrej, had hij geroepen,

Andrej! Maar Andrej hoorde hem niet of deed alsof hij hem niet hoorde, wat meer voor de hand lag, want hij wist immers wie er woonde in het huis dat hij bekogelde. Toen vloog er een steen van Andrej door een ruit, hij vloog rakelings langs haar hoofd, knalde achter haar door de glazen deurtjes van de boekenkast en raakte deel negen van het in leer gebonden verzamelde werk van Goethe dat haar man van zijn ouders voor zijn eindexamen had gekregen. *Wind noch bries van enige zijde!/ Doodse stilte, akelig!/ In de eindeloze wijdde/ Roert geen enkel golfje zich!* Daarop had haar man woedend de voordeur opengerukt, kennelijk om Andrej bij zijn kraag te grijpen en tot rede te brengen, maar toen hij zag dat Andrej samen met drie of vier andere jongemannen, van wie er één een bijl in zijn hand had, in looppas op het huis afkwam, had hij de deur gauw weer dichtgedaan. Hij had vlug de sleutel in het slot omgedraaid en samen met haar, zijn vrouw, geprobeerd de planken die voor zulke noodgevallen altijd binnen handbereik stonden voor de deur te timmeren. Maar daar was het al te laat voor geweest, waar waren de spijkers, waar was de hamer, de deur begon onder de bijlslagen al te versplinteren. Andrej, Andrej. Toen waren zij en haar man de trap opgerend, ze hadden op de deur gebonsd waarachter de kinderjuffrouw met het kind zat, maar die had niet opengedaan omdat ze niet begreep wie er naar binnen wilde, of omdat ze zo bang was dat ze de deur gewoon niet open durfde te doen. Terwijl Andrej en zijn mannen het huis al binnendrongen, waren zij en haar man via de laatste, steile trap naar de zolder gevlucht. Op de benedenverdieping sloegen de indringers de rest van de ruiten aan diggelen, rukten de raamkozijnen uit de muur, duwden de boekenkast omver, sneden de dekbedden open, smeten serviesgoed en weckflessen kapot en gooiden de voorraden op straat, maar toen moest een van hen gehoord hebben hoe zij en haar

man de zolderdeur probeerden te vergrendelen, want zonder op de eerste verdieping te blijven staan renden de mannen de trap op, scheurden op weg naar boven het behang van de muren en sloegen met de bijl links en rechts gaten in het metselwerk. Zij en haar man stonden achter de zolderdeur, die heel dun was, ze hadden de grendel erop geschoven, maar geen meubelstuk kunnen vinden dat zwaar genoeg was om de deur te barricaderen, nu hoorden ze de voetstappen van de mannen op de laatste, steile trap. *Hoor mijn gebed, Here, en neem mijn hulpgeroep ter ore, zwijg niet bij mijn gewezen, want ik ben een vreemdeling bij U, een bijwoner gelijk al mijn vaderen. Wend uw blik van mij af, opdat ik mij wederom verblijde, eer dat ik heenga en niet meer ben.* De hemel, de hemel. Is er naar beneden geen uitweg, dan moet er naar boven een zijn. Ze beginnen de dakpannen met hun handen weg te schuiven om een opening te maken. Maar de deur achter hen, die de achtervolgers heel even tegenhoudt, is dun, niet meer dan een paar planken. Haar man helpt haar zich op te trekken en door de opening het dak op te klimmen. En dan wil zij hem ook omhoogtrekken. En dan is de dunne deur niet meer tegen de slagen van de bende bestand. En dan trekt zij aan zijn ene arm en de mannen beneden aan zijn andere. Lot wil de engelen die bij hem te gast zijn niet uitleveren. Lot staat op de drempel, het volk pakt hem bij zijn arm en wil hem naar buiten trekken om hem te straffen voor het gastrecht dat hij verleent, het wil zich op hem werpen, zich aan hem vergrijpen, hem bespuwen, mishandelen en vertrappen, maar vanuit het huis pakken de engelen hem met hun engelenhanden bij zijn andere arm, ze zijn sterk, ze slaan de mensen buiten met blindheid, trekken Lot weer naar binnen en sluiten de deur tussen hem en de mensen, de mensen buiten kunnen elkaar niet meer zien en ook de ingang van Lots huis niet meer, ze tasten met hun handen langs de muren en moeten

vertrekken. *O, mijn God, vertoef niet.* Zij heeft niet de kracht van engelen, het lukt haar niet haar man omhoog te trekken; terwijl ze haar man bij zijn arm vasthoudt, smeekt ze Andrej, die ze van kindsbeen af kent, om erbarmen, en ook de mannen die ze niet kent, onder wie die met de bijl, smeekt ze om erbarmen, maar terwijl ze de hand van haar man nog vasthoudt, wordt haar man onder haar door de mannen die ze niet kent en door Andrej, die ze van kindsbeen af kent, eerst uitgescholden, dan geslagen, heb erbarmen, en ten slotte voor haar ogen in stukken gehakt. Ze laat niet los. Eerst houdt ze haar man vast, dan houdt ze alleen nog een stuk vlees vast, dan is er niets levends meer wat ze naar buiten zou kunnen trekken. Dan is ze een joodse weduwe, die de dood vasthoudt. Dan laat ze los, komt overeind en kijkt naar het stadje beneden en het weidse landschap. Het is klaarlichte dag, er zijn strodaken en daken die bedekt zijn met dakspanen, er zijn straten, pleinen en waterputten, in de verte velden en bos, koeien staan in de wei, een koets rijdt over een landweg, beneden voor het huis staan mensen die zwijgend naar haar opkijken en zich niet verroeren. En dan ziet ze plotseling dat het sneeuwt. Alles bevriest nu, denkt ze, goed zo, denkt ze, sneeuw, sneeuw. Ze verliest haar bewustzijn en valt, rolt van het schuine dak en belandt tot haar geluk in de berg kleren, beddengoed en gordijnen die de mannen eerder op straat hebben gesmeten, ze blijft liggen in die lappenberg, in de bloedrode frambozenjam die ze de afgelopen zomer zelf heeft gemaakt, de jampot is bij het naar buiten gooien versplinterd, zo ligt ze daar, met gebroken armen en benen en gesloten ogen, en geen van de zwijgende mensen op het plein komt dichterbij om te kijken of ze nog leeft. Ze leeft, maar op dat moment weet ze dat zelf nog niet. Door haar val is de sneeuw nog een keer opgewaaid, nog meer veren stuiven op uit de kapotgesneden dekbedden, zacht ganzendons zweeft door

de lucht en daalt langzaam neer op de takken van de bomen, sneeuw, sneeuw, net als in de winter.

Met haar armen vol wasgoed verlaat ze nu de kinderkamer en loopt langs haar dochter op het voetenbankje. Ze weet heel goed waarom ze haar dochter met een christen heeft laten trouwen. Je vader is er op een dag vandoor gegaan en nooit meer teruggekomen, heeft ze haar dochter uitgelegd toen die naar een vader begon te vragen. Waarom is hij ervandoor gegaan? Waarnaartoe? Komt hij ooit terug?

In de boekenkast werden nieuwe ruitjes gezet. Ze verkocht het huis in het getto en verhuisde naar de binnenstad, zette de zaak van haar man voort en legde alles wat ze overhield opzij voor de uitzet van haar dochter. Ze weet al heel lang wat haar dochter van de ene dag op de andere zal leren: het einde van de dag waarop iemand is gestorven, is nog lang niet het einde van alle dagen.

4

Nu was alleen maar duidelijk geworden wat hij zijn hele leven, vooral de afgelopen drie jaar, had vermoed, namelijk dat als je het spoor ook maar een beetje bijster raakte, het einde even onvermijdelijk was als wanneer je je meteen ergens in een afgrond stortte. Als keizerlijk-koninklijk ambtenaar, verantwoordelijk voor een traject van 35 kilometer van de Galicische Carl Ludwigspoorweg, wist hij dat het vooral zaak was orde te scheppen en de orde daar waar hij al geschapen was te bewaren. Maar in zijn eigen leven had het leven zelf hem altijd parten gespeeld. In het jaar dat hij aspirant was en nog geen salaris kreeg, had zijn honger hem